

CONTRADICTORIALITATEA ÎN CORAPORT CU ALTE PRINCIPII ALE PROCESULUI PENAL

Lucia RUSU

Institutul de Cercetări Juridice și Politice al AȘM

În legătură cu reformarea sistemului judiciar și schimbările intervenite în viața social-politică a statului nostru, principiul contradictorialității a obținut o nouă rezonanță din considerentul că reforma judiciară și de drept este legată direct de contradictorialitate. Reforma legii procesual penale trebuie să fie fundamentată pe o temelie teoretică solidă. Contradictorialitatea, însă, în calitate de noțiune juridică, este insuficient cercetată în doctrina dreptului procesual penal. La ziua de azi, specialiști notorii în domeniul dreptului procesual penal analizează și studiază importanța fundamentelor și principiilor de bază ale procesului penal și, în primul rând, contradictorialitatea acestuia. Legea procesual penală a Republicii Moldova cunoaște o evoluție și dezvoltare în sensul democratizării și lărgirii începuturilor contradictoriale în înfăptuirea justiției. Aceasta e și firesc, deoarece contradictorialitatea are o importanță enormă pentru întregul sistem al procesului penal, determinând în mare parte statutul juridic și raporturile dintre participanții la procesul penal, precum și relațiile juridice stabilite între participanții la acest proces și instanța de judecată.

Cuvinte-cheie: *contradictorialitate, principiu, forma procesului penal, proces penal contradictorial, proces penal mixt, apărare, acuzare, jurisdicție, funcție procesual penală, acuzare publică, acuzare privată, învinuire, învinuit, inculpat, proces penal, ședință de judecată, căi de atac, oralitate, nemijlocire, legalitate, procedură penală prejudiciară, organ de urmărire penală, procuror.*

CONTRADICTION AND ITS CORRELATION WITH OTHER PRINCIPLES OF THE CRIMINAL PROCEEDING

In connection with the judiciary system reforming and changes in socio-political life of our state, the adversarial principle has gained a new resonance on the grounds that the judicial and legal reform is directly linked to adversariality. The reform of the criminal procedure law must be based on solid theoretical foundation. However, adversariality, as legal concept, is not enough investigated in the doctrine of the criminal procedure law. Currently, notorious specialists in the field of criminal procedure law examine and study the importance of fundamentals and basic principles of the criminal process and, primarily, its adversariality. The Criminal Procedure Law of the Republic of Moldova is advancing and developing through democratization and widening of adversariality beginnings in justice rendering. This is natural and, as adversariality has enormous significance for the entire system of criminal proceedings, largely determining the legal status and relations between the participants in criminal proceedings and the legal relationships between the parties to the proceedings and the court.

Keywords: *adversariality, principle, criminal procedure form, adversarial criminal procedure, mixed criminal procedure, defence, prosecution, jurisdiction, criminal procedure function, public prosecution, private prosecution, indictment, indicted, criminal procedure, court hearing, methods of appeal, oral nature, immediacy, legality, pre-trial criminal procedure, criminal prosecution body, prosecutor.*

Deși atestăm neajunsuri caracteristice diferitelor sisteme ale principiilor procesului penal propuse de specialiști în domeniu, este necesar a menționa că orice sistem presupune un cumul de componente ce-l formează, care este determinat de coraportul dintre aceste elemente și, de asemenea, de relațiile dintre aceste elemente și mediul extern.

Fiecare principiu al procesului penal reprezintă prin sine o regulă generală, care permite realizarea celorlalte principii. Încălcarea unui principiu poate servi drept cauză a încălcării altor principii. Mai mult decât atât, o anumită legătură a principiilor procesului permite a reflecta adecvat trăsăturile calitativ determinate ale obiectului cercetat și orice abateri, încălcări, într-un sens sau altul, care ar putea denatura reprezentarea corectă cu referire la obiectul cercetat. Principiile în cadrul sistemului se deosebesc prin faptul că nu se află pe poziții contrare, între ele existând o legătură și o corelație strânsă. Contradictorialitatea, fiind principiu al procesului penal, are legătură cu alte principii, care, la rândul lor, asigură posibilitatea realizării contradictorialității. Principiul examinat de noi se află în strânsă legătură cu astfel de principii ale procesului penal precum legalitatea, publicitatea, oralitatea, nemijlocirea, asigurarea dreptului la apărare, prezumția de nevinovăție.

1. Principiul legalității. Realizarea scopurilor procesului judiciar penal este posibilă doar în condițiile executării stricte și fără de echivoc a prevederilor legii procesual penale. Procesul penal este o varietate specială

a activității statale, din care considerent realizarea lui în limitele legii are o importanță deosebită. Pe de o parte, aceasta garantează obținerea și posibilitatea utilizării în continuare a probelor, iar, pe de altă parte, protejează drepturile și libertățile cetățenilor atrași în orbita procesului judiciar penal.

În privința noțiunii *legalitate* în literatura de specialitate nu întâlnim o părere unitară. Fără a ne focusa atenția într-un mod special pe analiza diferitelor puncte de vedere, deoarece aceasta se află în afara sferei studiului nostru științific, vom menționa că poziția noastră cu referire la acest subiect este conformă cu perceperea legalității ca fiind o respectare și îndeplinire strictă, fermă și consecventă a legilor și a actelor normative care se fundamentează pe ele. În situațiile de corespundere legii, actele juridice normează un regim necesar și determinat de activitate sau de abținere de la ea din partea organelor, organizațiilor, întreprinderilor, instituțiilor, cetățenilor și a persoanelor cu funcție de răspundere. Din legalitatea procesului penal derivă următoarele cerințe: 1) activitatea procesual penală se desfășoară numai de către organele judiciare prevăzute de lege, în compunerea și în limitele de competență precizate de ea. Normele juridice procesuale penale care reglementează organizarea și funcționarea organelor judiciare sunt norme imperative; 2) procedura de urmărire penală și de judecată are loc numai în condițiile și în formele prevăzute de lege; c) în desfășurarea activității procesuale penale, organele judiciare trebuie să respecte și să asigure exercițiul drepturilor procesuale ale părților pentru soluționarea corectă a cauzelor penale [13, p.154].

Astfel, legalitatea în procesul penal reprezintă o consacrare a principiului *nullum iudicium sine lege*, precum și a principiului preeminenței dreptului într-o societate democratică în scopul asigurării unei garanții efective pentru a preveni arbitrariul în materie de urmărire penală, condamnare sau aplicare a pedepsei [10].

Cea mai mare parte a specialiștilor teoreticieni în domeniul dreptului procesual penal recunosc prezența principiului legalității. Printre aceștia se înscriu: V.M. Bîcov [31], N.A. Gromov [32], T.N. Dobrovolscaia [33], A.S. Coblikov [43], P.A. Lupinscaia [36], I.L. Petruhin [44]. I.V. Tîricev [45], R.H. Iacupov [46] ș.a.

Împotriva principiului legalității se pronunța savantul M.S. Strogovici, care consideră că „principiul legalității nu este un principiu aparte al procesului penal, ci un cumul al tuturor principiilor procesului luate în corelația lor, baza tuturor principiilor procesului și a fiecărui principiu în parte” [40]. Cu această părere nu putem fi de acord. Din considerentul că principiile procesului penal sunt niște idei călăuzitoare, generale, porniri în plan ideal ce caracterizează întreaga aranjare a procesului, exprimă esența democratică a acestuia și asigură realizarea sarcinilor și scopurilor lui, atunci și legalitatea, nemijlocit, urmează a fi considerată principiu al procesului penal, deoarece postulatul de bază al activității statale, realizate în cadrul procesului penal, îl reprezintă momentul că „este posibil doar ceea ce se permite de lege”. Legalitatea se află în strânsă legătură cu alte principii ale procesului penal, fiind în coraport de general și particular cu acestea, deoarece încălcarea oricărui principiu este, în același timp, și încălcarea a principiului legalității.

Principiul legalității este strâns legat cu principiul contradictorialității. Mecanismul realizării principiului contradictorialității necesită fixare legislativă și executare ireproșabilă a elementelor contradictorialității: prezența părților, oferirea drepturilor egale, independența și neutralitatea instanței de judecată, posibilitatea intervenirii instanței în vederea completării eforturilor părților etc. Încălcarea sau nerespectarea acestor condiții are drept urmare încălcarea principiului legalității și a principiului contradictorialității.

2. Publicitatea ședinței de judecată. Acest principiu presupune examinarea cauzelor penale în ședințe deschise în prezența cetățenilor care au atins o vârstă anumită, precum și posibilitatea fixării și reflectării desfășurării proceselor judiciare în mijloacele de informare în masă. Publicitatea ședinței de judecată este un principiu constituțional fixat în art.117 din Constituția Republicii Moldova, precum și în art.18 din Codul de procedură penală al Republicii Moldova. Importanța lui în procesul penal este greu de reevaluat și revizuit, deoarece anume datorită publicității este perceput de către cercul larg de persoane întregul organism procesual, precum și realizarea, îndeplinirea tuturor principiilor și instituțiilor acestuia. Publicitatea ședinței de judecată permite publicului larg să se convingă că instanța de judecată într-adevăr creează condiții pentru realizarea principiului garanției dreptului la apărare.

Principiul publicității ședinței de judecată are o legătură strânsă cu principiul contradictorialității. Legătura organică a acestora constă în faptul că în cadrul ședinței de judecată sunt în drept de a asista atât subiecții acuzării, cât și cei ai apărării. Ședința de judecată publică permite participarea în cadrul acesteia a acuzatorului de stat, a părții civile, părții vătămate din partea grupului procesual al acuzării, precum și a inculpatului, apărătorului și a părții civilmente responsabile din partea grupului procesual al apărării. Legea de procedură penală conține norme care obligă instanța să admită aceste persoane în proces și să le creeze condiții care le-ar

permite să-și realizeze la maximum scopurile lor în procesul penal (art.316, 319, 320, 321, 322, 323, 324 din Codul de procedură penală al Republicii Moldova).

Competiția părților are loc pe întreaga durată a judecării cauzei. Persoanele prezente se pot convinge de faptul că instanța se preocupă doar de ceea ce este necesar pentru soluționarea cauzei, nedevind în partea apărării sau acuzării, că părțile sunt egale și se folosesc pe durata procesului de drepturi egale în privința prezentării probelor, înaintării cererilor și demersurilor, în privința expunerii opiniilor lor referitoare la cererile și demersurile înaintate de către alte persoane. Competiția se reflectă cel mai clar în cadrul momentului culminant al judecării cauzei: dezbaterile judiciare. Cuvântările părților în ședința de judecată deschisă în prezența persoanelor aflate în sala de ședință, precum și participarea în replică, permit celor prezenți să se convingă în realizarea deplină a principiului contradictorialității. Mai mult decât atât, participând la procesul față de care un număr mare de persoane manifestă un anumit interes, părțile depun eforturi pentru a acționa în ședința de judecată, pentru a participa în cadrul acesteia cât mai calitativ, deplin și efectiv, la ele apărând simțul unei responsabilități avansate pentru acțiunile realizate. Principiul publicității se realizează în cadrul ședinței de judecată datorită principiului contradictorialității, și anume prin faptul că părțile dispută, discută în contradictoriu, prin ce trezesc interesul unui cerc larg de persoane. Datorită publicității, procesul este accesibil nu doar pentru profesioniști și pentru un grup redus de persoane care prin voia sorții au fost implicați în orbita unei cauze penale concrete. Instanța de judecată poate beneficia de încredere și autoritate doar atunci când se desfășoară deschis, deoarece pentru cetățeni este importantă nu doar hotărârea, dar și nemijlocit procesul de judecată, unde devine clar considerentul din care instanța a luat o anumită hotărâre. Excepțiile de la această regulă sunt prevăzute la art.18 din Codul de procedură penală al Republicii Moldova. Corelația principiului publicității ședinței de judecată și a contradictorialității se reflectă, de asemenea, și în faptul că abaterile de la aceste principii creează condiții favorabile pentru încălcarea drepturilor persoanei. Dreptul la un proces penal public permite persoanei să-și apere drepturile și interesele sale prin toate modalitățile care nu sunt interzise de lege.

3. *Oralitatea judecării cauzei* determină forma coraportului subiecților procesului penal și reprezintă metoda de cercetare a materialului probator prezentat. În știința dreptului procesual penal nu întâlnim un punct de vedere unanim cu referire la acest principiu și conținutul lui. Autorul V.P. Bojiev, de exemplu, presupune că este necesar de a evidenția un principiu unic al procesului penal – principiul oralității și nemijlocirii judecării cauzei [30]. La rândul său, savantul N.N. Poleanski [38] susține că nu există temeiuri pentru a considera oralitatea în calitate de principiu independent al procesului penal, iar I.V. Tîricev [42] și M.S. Strogovici [40] consideră că oralitatea și nemijlocirea reprezintă nu altceva decât niște începuturi de sine stătătoare ale procesului penal. Cu această din urmă opinie putem fi de acord, deoarece forma verbală a procesului penal este o prevedere principială care necesită de la instanța de judecată examinarea tuturor probelor, analiza lor doar pe cale verbală, prin schimbul de opinii, prin reacția verbală la poziția părții oponente. Materialul probator în forma documentelor, care va fi plasat de către instanță la baza hotărârii judecătorești, urmează, în conformitate cu această prevedere principială, să fie citite, expuse în cadrul ședinței de judecată, iar martorii urmează să fie audiați de către judecător. Întreg procesul în cadrul ședinței de judecată se desfășoară în forma unui dialog judiciar. Oralitatea este o noțiune mult mai largă decât nemijlocirea, deoarece principiul oralității se răsfrânge asupra întregului stadiu al examinării în judecată, în timp de nemijlocirea are atribuție doar în latura examinării, cercetării bazei probatorii. În același timp, trebuie să se țină cont de faptul că nu toate probele urmează a fi supuse cercetării verbale, cum ar fi, de exemplu, cazul corpurilor delictive. Forma scrisă a examinării probelor la momentul de față este prezentă și în cadrul fazelor prejudiciare, însă intervenția principiului contradictorialității în etapa urmării penale introduce anumite corectări și în volumul realizării principiului oralității. Astfel, de exemplu, cererea de recurs înaintată cu ocazia aplicării măsurii de arest preventiv sau a prelungirii acesteia este examinată în ședința de judecată în cadrul căreia acționează prevederile principiului oralității.

Principiul oralității este fixat în art.314 din Codul de procedură penală al Republicii Moldova. Legătura acestuia cu principiul contradictorialității constă în faptul că negarea, combaterea concluziilor părții oponente, adică competiția părții acuzării și părții apărării se realizează în formă verbală. Instanței i se oferă posibilitatea de a auzi nemijlocit de la părțile duelului judiciar ceea ce este mai important, toate informațiile necesare referitoare la confirmarea sau combaterea învinuirii înaintate inculpatului. Refuzul de la forma verbală a ședinței de judecată, evident, va avea drept urmare refuzul de la realizarea principiului contradictorialității, deoarece este imposibil a ne închipui o anumită competiție în formă scrisă. Legătura dintre aceste principii se observă

aici și prin faptul că principiul oralității asigură o realizare deplină continuă a principiului contradictorialității. Dialogul, discuția, combaterea concluziilor reciproce se poate realiza doar în formă verbală. Instanța este obligată să audieze părțile aflate pe poziții contradictorii care urmează să se expună cu privire la combaterea sau confirmarea anumitor argumente și poziții. Principiul oralității reprezintă metoda de comunicare a instanței de judecată cu toți participanții la proces, precum și cu persoanele antrenate în procesul judiciar în calitate de martori, interpreți, specialiști, experți etc. Competiția în cadrul ședinței de judecată se finalizează prin dezbaterile judiciare ale participanților la proces. Dezbaterile judiciare reprezintă cuvântările, discursurile verbale ale persoanelor, forma verbală de expunere a gândurilor, ideilor și considerentelor referitoare la materialul probator examinat în cadrul cauzei penale.

4. Principiul contradictorialității are legătură și cu *principiul nemijlocirii judecării cauzei*. Nemijlocirea sau imediatitatea constă în faptul că organele judiciare trebuie să obțină probele, pe cât posibil, din sursa lor originală și trebuie să ia contact direct cu mijloacele de probă existente. Această definiție scoate în evidență două laturi esențiale ale principiului nemijlocirii, și anume: 1) organele judiciare penale sunt obligate să încerce stabilirea faptelor, în așa fel încât între conținutul probelor și cel care le administrează să existe cât mai puține verigi intermediare; 2) organele judiciare penale trebuie să ia contact direct, nemijlocit (prin percepere directă) cu întreg materialul probator [163, p.175-176].

Legătura dintre ele se manifestă prin faptul că realizarea principiului contradictorialității se află în dependență de principiul nemijlocirii judecării cauzei, în conformitate cu ale cărui prevederi prima instanță de judecată este obligată să examineze nemijlocit toate probele din dosar: să audieze toți martorii, părțile vătămate, inculpații, să dea citire rapoartelor de expertiză, să cerceteze corpurile delictive, să dea citire proceselor-verbale și altor documente. Principiul nemijlocirii judecării cauzei nu este evidențiat aparte în legea procesual penală, deși acesta are importanță evidentă pentru procesul penal. Conținutul lui de bază este dezvăluit și decurge din analiza art.314 din Codul de procedură penală al Republicii Moldova. În acest context, considerăm că ar fi necesar să se renunțe de la forma tradițională a refuzului de a include în Partea generală a legii procesual penale normele care reglementează esența și conținutul principiilor nemijlocirii și oralității judecării cauzei.

5. *Principiul oficialității procesului penal* ține de faptul că anumite organe statale, în cazul depistării atentatelor la norma de drept apărută de stat, sunt obligate să întreprindă măsurile corespunzătoare, să pornească urmărirea penală, să efectueze urmărirea penală și acțiunile necesare în vederea constatării faptei și a persoanei vinovate. Opinia, părerea persoanelor cointeresate în deznodământul cauzei nu joacă niciun rol și nu au nicio importanță pentru organele de stat și persoanele cu funcție de răspundere în situațiile de efectuare a acțiunilor necesare în vederea combaterii infracțiunilor, stabilirii făptuitorului și sancționarea acestuia. Urmărirea penală este pornită în virtutea principiului oficialității indiferent de dorința și voința părților vătămate. Esența social-juridică a principiului oficialității constă în îmbinarea intereselor statale și ale persoanelor particulare.

Principiul oficialității se aplică cu privire la latura penală a procesului penal; numai în mod excepțional acțiunea civilă poate fi exercitată în cadrul procesului penal din oficiu, de către procuror [24].

Desfășurarea din oficiu a procesului penal este garantată prin instituirea de sancțiuni disciplinare ce se pot aplica celor care nu-și îndeplinesc obligația legală de efectuare, din proprie inițiativă, a actelor necesare desfășurării procesului penal [13, p.172]. Începând urmărirea penală, contracarând activitatea criminală și sancționând persoanele care au comis infracțiuni, persoanele cu funcție de răspundere și organele de stat corespunzătoare acționează atât în interesul statului, cât și în interesul persoanelor particulare, deoarece prin aceasta se manifestă grija statului în privința apărării și protejării drepturilor și libertăților omului și cetățeanului. În conformitate cu acest principiu, organele de stat și persoanele cu funcție de răspundere sunt abilitate de către stat cu anumite împuterniciri specifice, care permit a înlăptui activitatea respectivă. Putem menționa că, într-o anumită măsură, principiul oficialității și-a găsit materializare, pe lângă legea de procedură penală, și în art. 1 alin.(3) din Constituția Republicii Moldova, potrivit căruia: „Republica Moldova este un stat de drept, democratic, în care demnitatea omului, drepturile și libertățile lui, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea și pluralismul politic reprezintă valori supreme și sunt garantate” și în art. 18 al Constituției Republicii Moldova, unde se menționează că „cetățenii Republicii Moldova beneficiază de protecția statului atât în țară, cât și peste hotare.”

Nu credem că se poate vorbi despre existența, paralel cu oficialitatea, a unui principiu al disponibilității în latura penală a procesului penal, care ar limita activitatea organelor judiciare, limitare impusă de manifesta-

rea de voință din partea unei persoane sau organ considerat potrivit legii interesat în activitatea de tragere la răspundere penală [22].

Corelația dintre principiul oficialității și principiul contradictorialității se manifestă prin faptul că forța motrice a procesului penal o prezintă una dintre părți, și anume – acuzarea, care este reprezentată în ședința de judecată de către procuratură în calitatea acesteia de organ de stat. În legătură cu divizarea funcțiilor procesuale, instanța nu-și poate asuma anumite împuterniciri care nu-i sunt specifice, ele fiind plasate asupra acuzării de stat. Anume procuratura, participând de partea acuzării, prezintă instanței argumentele sale, teza sa acuzatorie care a fost prezentată și care urmează a fi susținută în cadrul ședințelor de judecată. Acuzatorul de stat are dreptul de a renunța de la susținerea învinuirii, dacă în procesul examinării cauzei penale în instanța de judecată ea nu-și va găsi confirmarea.

6. Principiul asigurării dreptului la apărare. Dreptul la apărare reprezintă cumulul tuturor drepturilor procesuale care sunt oferite persoanei prin lege pentru a se apăra, a combate bănuirea sau învinuirea ce i se aduce, pentru a prezenta probele și argumentele sale în vederea achitării sau atenuării situației sale. Asigurarea dreptului la apărare este un principiu fundamental al procesului penal, potrivit căruia dreptul de apărare este garantat învinuitului sau inculpatului, precum și celorlalte părți pe tot parcursul procesului penal, în condițiile prevăzute de lege. Actul procesual efectuat cu încălcarea dreptului la apărare al părții și prin care se cauzează o vătămare care nu poate fi înlăturată altfel, sau cu încălcarea dispozițiilor privitoare la asistența obligatorie a inculpatului, se sancționează cu anularea aceluia act. Garantarea dreptului la apărare în tot cursul procesului este prevăzută ca un principiu fundamental în Constituția Republicii Moldova (art.26). Pentru garantarea dreptului la apărare al bănuitului, învinuitului, inculpatului, precum și al celorlalte părți, în Codul de procedură penală al Republicii Moldova sunt prevăzute dispoziții care asigură realizarea acestui drept [1]. Dreptul procesual penal a elaborat un sistem de drepturi ale persoanei trase la răspundere penală. Mai mult decât atât, elementul principal în jurul căruia au gravitat majoritatea completărilor și modificărilor legislative l-a constituit necesitatea asigurării tuturor garanțiilor procesuale recunoscute de Convenția Europeană a Drepturilor Omului și de jurisdicția Curții Europene [21].

În acest sens, la categoria drepturilor învinuitului pot fi atribuite: drepturile personale de care acesta beneficiază în cadrul procesului; dreptul la apărare; drepturile care pot fi folosite de către apărător în vederea realizării apărării etc. Asigurarea dreptului la apărare, ca principiu al procesului penal, este fixat și în Constituția Republicii Moldova (art.26) și în legea procesual penală (art.17 din Codul de procedură penală). Constituția Republicii Moldova în art.26 alin.(2) fixează prevederea conform căreia „fiecare om are dreptul să reacționeze independent, prin mijloace legitime, la încălcarea drepturilor și libertăților sale”. Alineatul 3 al aceluiași articol din Constituție oferă persoanelor posibilitatea de a beneficia de o asistență juridică calificată, fixând în acest sens că „în tot cursul procesului, părțile au dreptul să fie asistate de un avocat ales sau numit din oficiu”*. Tot în Constituție sunt expuse și alte prevederi importante referitoare la realizarea apărării, care sunt luate în calcul în procesul examinării nemijlocite a cauzelor penale, cum ar fi, de exemplu, prevederea conform căreia „dreptul la apărare este garantat” și că „amestecul în activitatea persoanelor care exercită apărarea în limitele prevăzute se pedepsește prin lege”.

Principiul contradictorialității și principiul asigurării dreptului la apărare sunt legate reciproc într-un astfel de mod, încât principiul contradictorialității reprezintă o garanție a realizării principiului asigurării dreptului la apărare. Învinuirea oficială de comiterea faptei infracționale urmează a fi însoțită de prezentarea învinuitului (inculpatului) a anumitor drepturi, care i-ar asigura posibilitatea de a se apăra, de a se plânge în privința acțiunilor realizate la adresa lui, precum și de a ataca măsurile de constrângere procesual penală aplicate. Învinuitul are dreptul de a contesta învinuirea, de a înainta cereri și demersuri, de a interveni cu plângeri, de a prezenta probe în vederea nevinovăției sale, de a lua cunoștință de materialele cauzei, de a participa la examinarea cauzei în judecată, de a înainta recuzări, de a participa la dezbateri, precum și dreptul la ultimul cuvânt. Mai mult decât atât, el are posibilitatea de a se apăra și prin alte modalități sau mijloace care nu sunt interzise prin lege. Toată această activitate se poate desfășura doar ca o împotrivire acelor acțiuni care sunt realizate în privința învinuitului de către partea acuzării. În acest context, nu putem fi de acord cu opinia autorului I.Corețchi, în viziunea căruia „contradictorialitatea și polemica nu sunt necesare în toate cauzele

* A se vedea și Legea Republicii Moldova „Cu privire la asistența juridică garantată de stat”, nr.198-XVI din 26.07.2007. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2007, nr.157-160/614.

penale" [35]. Încercările de a prezenta apărarea și acuzarea în calitate de participanți la proces, care au doar un singur scop, și anume – lupta cu infracționalitatea și stabilirea adevărului obiectiv în cauza penală – nu și-a găsit niciodată susținere din partea majorității specialiștilor în domeniu. Realizându-și propria destinație, apărând inculpatul, apărătorul de cele mai dese ori nu este cointerestat în stabilirea adevărului obiectiv, deoarece aceasta poate fi în defavoarea clientului său. Evident, sunt întâlnite și situații când învinuitul și apărătorul acestuia tind spre stabilirea adevărului, dar aceasta se prezintă a fi mai degrabă o excepție de la regula generală. Inculpatul practic întotdeauna se folosește de posibilitatea de a prezenta situația în favoarea sa, ca cele comise de el să apară într-un alt spectru decât cel existent în realitate (de exemplu, dacă el a comis trei lovituri, îi este mai favorabil să spună că a lovit doar o singură dată). Avocatul, acționând în interesele acestuia, nu are dreptul să insiste și să clarifice în ședința de judecată starea reală a lucrurilor (adică, să insiste că au fost comise anume trei lovituri și nu una, cum se pretinde). Chiar dacă inculpatul își recunoaște pe deplin vinovăția, oricum întotdeauna apar temeuri pentru contradicții în alte laturi: în privința calificării, în privința circumstanțelor care atenuează sau agravează pedeapsa, cu referire la categoria și gradul măsurii de pedeapsă solicitată de către acuzare etc. În știința dreptului procesual penal, în genere, este întâlnită opinia conform căreia avocații nu urmează să conteste învinuirea care este slab sau insuficient dovedită [29]. În viziunea noastră, această poziție contravine obligațiilor funcționale ale apărătorului și de aceea nu poate fi acceptată. O opinie absolut corectă în acest sens a fost expusă de către savanții I.Iu. Stețovschi și A.M. Larin, esența ei reducându-se la faptul că „apropierea artificială a pozițiilor părților nu contribuie la înfăptuirea justiției” [39]. Avocatul este obligat să combată orice învinuire, inclusiv pe cea care este slab sau insuficient dovedită, dacă ea, în viziunea avocatului, a fost înaintată neîntemeiat și nejustificat.

Corelația principiului contradictorialității și a principiului asigurării dreptului la apărare ține de momentul, conform căruia contradictorialitatea nu există în procesul penal în situația în care învinuitul (inculpatul) nu are dreptul la apărare. Lipsirea inculpatului de dreptul la apărare exclude contradictorialitatea, deoarece anume prin intermediul acesteia, prin polemică în judecată inculpatul se poate apăra, iar avocatul poate apăra persoana reprezentată. Prezența dreptului la apărare necesită anumite modalități de realizare a acestui drept. Posibilitatea de a contesta poziția oponentului, posibilitatea de a obiecta la fiecare argument al acestuia, de a aduce argumentele sale, folosind drepturi procesuale egale cu cele ale oponentului în fața organului capabil de a lua hotărârea finală materializează legătura principiului contradictorialității cu principiul asigurării dreptului la apărare ca fiind una obligatorie și inalienabilă. La dezvoltarea și consolidarea acestei legături contribuie indicarea legislativă a tuturor cazurilor de participare obligatorie a avocatului în procesul penal.

Fără o astfel de componentă a dreptului la apărare cum este dreptul de a fi asistat de un avocat, egalitatea procesuală a inculpatului și a acuzatorului de stat ar fi doar o formalitate. Egalitatea părților presupune atât prezența drepturilor egale, cât și a posibilității de folosire a lor, această stare a lucrurilor existând doar atunci când acuzatorului de stat profesional i se opune un avocat profesional. În caz contrar, prevederea egalității va fi încălcată și starea lucrurilor nu va putea fi rectificată nici cu ajutorul drepturilor suplimentare acordate inculpatului, din categoria așa-numitelor *favor defenstonis* (favorizabile apărării), deoarece utilizarea lor necesită, de asemenea, anumite abilități. Având despre sine o reprezentare stabilă și determinată, inculpatul poate să nu conștientizeze multiple elemente componente și tendințe ale comportamentului său în proces. Aceasta se întâmplă în virtutea faptului că „volumul retrăirilor și emoțiilor reale depășește în toate cazurile posibilitatea perceperii lor” [34]. Iată din care motiv considerăm că prezența apărătorului la etapele judiciare ale procesului penal este necesară și servește drept garanție a realizării principiului asigurării dreptului la apărare și a principiului contradictorialității.

7. Prezumția nevinovăției. Prezumția de nevinovăție a fost înscrisă în reglementările internaționale privind drepturile omului [25], fiind adoptată apoi de majoritatea constituțiilor care au proclamat formal drepturile omului [3,4,14,15]. Această prevedere legală constă în faptul că învinuitul (inculpatul) este prezumat nevinovat atâta timp cât vinovăția sa nu-i va fi dovedită într-un proces judiciar public, în cadrul căruia îi vor fi asigurate toate garanțiile necesare apărării sale și nu va fi constatată printr-o hotărâre judecătorească de condamnare definitivă. Învinuitul nu este obligat să dovedească nevinovăția sa, iar toate dubiile în probarea învinuirii care nu pot fi înlăturate se interpretează în favoarea învinuitului, inculpatului. Această prevedere este fixată și în art.21 din Constituția Republicii Moldova. Nu putem menționa că prezumția de nevinovăție a obținut, practic, o recunoaștere generală, totală. Unii autori, în genere, neagă prezența acesteia [37]. Criticile la adresa acestui principiu se limitează, în general, la inutilitatea lui, la contradicția prezumției de nevinovăție cu normele și in-

stituițiile procesuale existente [41]. Nu putem fi de acord, de exemplu, cu opinia savantului V.D. Arseniev, care respinge în mod categoric prezumția de nevinovăție din considerentul că nicio persoană nevinovată nu poate fi supusă răspunderii penale și condamnată, aici fiind evidențiată de către autorul nominalizat anume contradicția cu prezumția de nevinovăție [27]. Considerăm că poziția expusă este una incorectă, deoarece prezumția de nevinovăție reprezintă o garanție a realizării acestei prevederi legale. Nu poate fi considerată persoana ca fiind vinovată la momentul punerii sub învinuire. Această chestiune ține de competența instanței de judecată, a cărei hotărâre definitivă permite de a recunoaște persoana drept vinovată de comiterea infracțiunii.

Prezumția de nevinovăție este plasată la baza întregului proces penal, a tuturor etapelor acestuia în egală măsură referindu-se atât la bănuit, învinuit, cât și la inculpat. În acest sens nu suntem de acord cu autorul V.N. Babaev, care susține că în procesul penal acționează prezumția vinovăției bănuitului [28]. Prezumția de nevinovăție este o entitate, o prevedere obiectivă, ea nedepinzând de opinia anumitor persoane, a reprezentanților organelor de drept care realizează actul de reținere în situația temeiurilor prevăzute de legea procesual penală și care în momentul reținerii sunt convinși în prezența vinovăției celui bănuit. Această prevedere acționează pe durata întregului termen al urmăririi penale, începând cu pornirea procesului penal în privința unei persoane, fiind, în continuare, prezentă până la momentul când hotărârea judecătorească devine definitivă.

În literatura de specialitate s-a subliniat că între dispozițiile constituționale și cele ale reglementărilor internaționale privind drepturile omului, cu referire specială la art.6, paragraful 2 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului, nu există decât o aparentă neconcordanță, întrucât stabilirea legală a vinovăției nu se poate face decât printr-o hotărâre judecătorească de condamnare definitivă [18]. Într-o speță, Curtea de la Strasbourg, stabilind criteriile de apreciere cu privire la nesocotirea art.6, paragraful 2 din Convenție, a statuat că „în îndeplinirea atribuțiilor lor, membrii tribunalului nu pornesc de la ideea preconcepută că cel învinuit a săvârșit actul incriminat; sarcina probei revine acuzării, iar dubiul profită celui acuzat. În afară de aceasta, îi revine acuzării sarcina să indice celui interesat despre ce îndatoriri este vorba, în scopul de a-i oferi prilejul să-și pregătească sau să-i prezinte în consecință apărarea și să înfățișeze probe suficiente pentru a constitui temeiul unei hotărâri de declarare a vinovăției”* [9]. Încă în anul 1963, Comisia Europeană a Drepturilor Omului a afirmat valoarea de drept fundamental a prezumției de nevinovăție [19], fapt confirmat de Curte douăzeci ani mai târziu [11]. Din textului Convenției rezultă că prezumția de nevinovăție presupune înainte de toate o „acuzăție în materie penală”, adică „o notificare oficială, emanând de la o autoritate competentă, cu privire la săvârșirea unei infracțiuni” [8]. În această accepțiune, ea semnifică protecția unei persoane învinuite de săvârșirea unei fapte penale împotriva unui verdict de vinovăție ce nu a fost stabilit încă în mod legal [12]. De asemenea, prezumția de nevinovăție implică pentru acuzat dreptul de a propune probe în apărarea sa și acela de a nu depune mărturie contra lui însuși [26]. În anumite state (Anglia, Australia, Israel, Norvegia, Olanda), suspectul trebuie să fie avertizat, înaintea interogatoriului său, de dreptul la tăcere și trebuie să fie notificat cu privire la chestiunea că orice va declara ar putea fi reținut cu titlu de probă contra sa [2,7,20]. Potrivit prezumției de nevinovăție, cel împotriva căruia a fost pornit un proces penal este prezumat nevinovat până la dovedirea vinovăției sale printr-o hotărâre judecătorească de condamnare definitivă, pronunțată într-un proces public și cu garantarea dreptului la apărare. În această viziune, prezumția de nevinovăție apare ca o garanție procesuală cu caracter constituțional acordată celui suspectat sau acuzat de săvârșirea unei infracțiuni (învinuit sau inculpat) [5,6,16,17,23].

Corelația principiului prezumției de nevinovăție și a principiului contradictorialității se manifestă în latura că prezumția de nevinovăție creează la etapa examinării cauzei în instanța de judecată condiții în vederea realizării principiului contradictorialității. Reieșind din presupunerile privind nevinovăția persoanei, este obiectiv creată posibilitatea atât pentru partea care acuză, cât și pentru cel acuzat, de a expune în fața unei instanțe independente toate argumentele atât în latura acuzării, cât și în latura apărării. Părților li se oferă posibilitatea de a-și apăra poziția. Prezumția de nevinovăție necesită din partea instanței o atitudine inițială, preliminară față de inculpat ca în privința unei persoane nevinovate în legătură cu învinuirea ce i se aduce. Doar după examinarea și analiza tuturor probelor oferite de către părți, instanța, în baza temeiurilor legale și fundamentate, adoptă sentința. Lipsa acțiunii principiului prezumției de nevinovăție ar avea drept urmare faptul că învinuitul, inculpatul ar fi tratat inițial ca o persoană vinovată.

* *A se vedea* și: G.Antoniou. Articolul 6 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului. Implicații asupra legislației române. In: SDR, 1993, nr.3, p.264-265.

Bibliografie:

1. AMIHĂLĂCHIOAIE, Gh., RUSU, V., GAVAJUC, S. Legea Republicii Moldova „Cu privire la avocatură”, nr.1260-XV din 19.07.2002. Comentariu. În: *Avocatul Poporului*, 2014, nr.10-12, p.15.
2. DECLERCQ, R. *La preuve en matière pénale*. Bruxelles: Swingren, 1988, p.96.
3. DOLTU, I. Prezumția de nevinovăție în legislația românească și în unele legislații ale statelor Europei. În: *Dreptul*, 1998, nr.4, p.77.
4. DUCULESCU, V., CALINOIU, C. *Drept constituțional comparat*. Vol.I. București: Lumina LEX, 1999, p.86.
5. GORGĂNEANU, I.Gh. Câteva reflecții asupra prezumției de nevinovăție. In: *RDP*, 1994, nr.2, p.69-70.
6. GORGĂNEANU, I.Gh. *Prezumția de nevinovăție*. București: INTACT, 1996, p.33.
7. HOEFFLER, J. *Traire de l'instruction preparatoire en matiere penale*. Courtrai, UGA, 1956, p.255.
8. Hotărârea CEDO din 19 decembrie 1989 în cauza *Brozicek vs Italia*.
9. Hotărârea CEDO din 1988 în cauza *Barbera, Messeque și Jabardo vs Spania*.
10. Hotărârea CEDO din 22 noiembrie 1995 în cauza *S.W. vs Marea Britanie*.
11. Hotărârea CEDO din 23 martie 1983 în cauza *Minelli vs Elveția*.
12. Hotărârea CEDO din 25 august 1987 în cauza *Nolkenbockhoff vs Germania*.
13. MATEUȚ, Gh. *Tratat de procedură penală. Partea Generală*. Vol.I. București: C.H. Beck, 2007, p.172.
14. MURARU, I. *Protecția constituțională a libertăților de opinie*. București. Lumina LEX, 1999, p.3.
15. NICULEANU, C. Prezumția de nevinovăție. Studiu comparat asupra unor prezumții în materie penală și în domeniul răspunderii civile delictuale. În: *Dreptul*, 1998, nr.10, p.68.
16. PAVEL, D. Considerații asupra prezumției de nevinovăție. În: *RRD*, 1978, nr.19, p.10.
17. POP, V. Unele considerații asupra prezumției de nevinovăție. În: *SCJ*, 1989, nr.1, p.58.
18. PRADEL, J., CORSTENS, G. *La présomption d'innocence in Droit pénal européen*. Paris: Dalloz, 1999, p.364.
19. Raportul Comisiei Europene a Drepturilor Omului din 30 martie 1963.
20. SCREVENS, R. Protection des droits de l'homme au cours de l'enquête de police. En: *Revue de droit penal et de criminologie*, 1994, p.5.
21. ȘTEFĂNESCU, B. *Garanțiile juridice ale respectării legii procesual penale în activitatea de judecată*. București: Hamangiu, 2007, p.90.
22. TATU, M.A., PĂTULEA, V. Limitele principiului disponibilității în procesul penal. În: *Dreptul*, 2002, nr.2, p.131-137.
23. TEODORIU, S. M., TEODORIU I. Prezumția de nevinovăție și constituționalitatea unor norme procesuale. În: *Dreptul*, 1995, nr.5, p.46.
24. UDROIU, M. *Procedura penală. Partea Generală. Noul Cod de procedură penală*. București: C.H. Beck., 2014, p.28.
25. VELU, J. *La protection transnationale des droits de l'homme*. Vol.I. Paris: Kluwer et Bruylant, 1986, p.323.
26. WOLCHOVER, D. *Silence ang Guilt. Lion Court Lawers*. London, 2001, p.232.
27. АРСЕНЬЕВ, В.Д. *Вопросы повышения эффективности борьбы с преступностью*. Томск, 1979, с.56.
28. БАБАЕВ, В.Н. *Презумция в советском праве*. Горький, 1974, с.101-102.
29. БЕРЕЗОВСКАЯ, С. Совместная деятельность, а не единоборство. В: *Литературная газета*, 8 апреля 1970.
30. БОЖЬЕВ, В.П. *Уголовный процесс. Общая часть*. Москва, 1997, с.70-71.
31. БЫКОВ, В.М. Принципы уголовного процесса по Конституции РФ. В: *Российская Юстиция*, 1994, №8, с.9-10.
32. ГРОМОВ, Н.А., НИКОЛАЙЧЕНКО, В.В. Принципы уголовного процесса, их понятие и система. В: *Государство и Право*, 1997, №7, с.70-75.
33. ДОБРОВОЛЬСКАЯ, Т.Н. *Принципы советского уголовного процесса*. Москва, 1971, с.45-47.
34. КОН, Й.С. *Социология личности*. Москва, 1976, с.47.
35. КОРЕЦКИЙ, И. Этика судебных прений. В: *Социалистическая законность*, 1976, №1, с.39.
36. ЛУПИНСКАЯ, П.А. Принципы уголовного процесса. В: *Юридический вестник*, 1995, №31, с.34.
37. МАРТЫНЧИК, Е.Г. *Развитие уголовно-процессуального законодательства*. Кишинев, 1977, с.38-39.
38. ПОЛЯНСКИЙ, Н.Н. *Вопросы теории советского уголовного процесса*. Москва, 1956, с.109.
39. СТЕЦОВСКИЙ, Ю.И., ЛАРИН, А.М. *Конституционный принцип обеспечения обвиняемому права на защиту*. Москва, 1988, с.110.
40. СТРОГОВИЧ, М.С. *Курс советского уголовного процесса*. Том 1. Москва, 1968, с.157-167.
41. СТРОГОВИЧ, М.С. *Право обвиняемого на защиту и презумпция невинности*. Москва, 1984, с.77.
42. ТЫРИЧЕВ, И.В. *Уголовно-процессуальное право / Под редакцией П.А. Лупинской*. Москва, 1997, с.19-20.
43. *Уголовный процесс / Под редакцией А.С. Кобликова*. Москва, 1995, с.27-43.
44. *Уголовный процесс / Под редакцией И.Л. Перрухина*. Москва, 2001, с.69.
45. *Уголовный процесс / Под редакцией И.В. Тыричева*. Москва, 1995, с.94-94.
46. ЯКУПОВ, Р.Х. *Уголовный процесс*. Москва, 1998, с.62.

Prezentat la 11.11.2015